

חובת הציית לחוק

הדעת צדקה

פגיעה זוחלת בשלטון החוק

לאחרונה אנו עדים לתופעה הולכת ומתחזקת של פגיעה בשלטון החוק, והיגענו עד כדי פגיעה כזאת מצד המחוקקים עצמם (לכאורה, כמובן). מתחזקת גם תופעת הסרבנות – סרבנות לשרת בשטחים, סרבנות להתפנות ולפנות מהשטחים, אי ציות לחוק מצד מגזרים שונים, ועוד. התקפות על בית-המשפט העליון, מעוזו של שלטון החוק, אף הן תוצאה מסתברת של תופעה זו. גם בבחירות האחרונות ללשכת עורכי הדין דומה שהופרו יותר מאחד מכללי האתיקה המחייבים את עורכי הדין, גם כאשר הם פושטים את גלימתם, ועל אחת כמה וכמה, כאשר הם מבקשים ללבוש גלימה ייצוגית. כעורכי דין האמונים על שלטון החוק, בתקופה קשה זו, לא מן המותר יהא לרענן את זכרוננו בעקרונות היסוד של חובת הציית לחוק והנימוקים לה, ובמיוחד חובת הציית לחוקים שאינם ברורים, או אינם מקובלים עלינו מכל סיבה אחרת, ויפה שעה זו לדון בסוגיה זו, גם לאור הפרשה שנקראה השבוע: פרשת חוקת.

מקור חובת הציית לחוק

מהו המקור של חובת הציית לחוק? האם החוק עצמו? פרופ' גנז¹ משיב בשלילה – לדבריו, "השאלה, האם יש חובה לציית לחוק, אינה שאלה משפטית: שאלה משפטית היא שאלה שיש לה תשובה בחוק, אילו השיב החוק לשאלה, אם יש חובה לציית לו, היתה שאלת חובת הציית שבה וצצה מחדש, שכן אז היה ניתן להוסיף ולשאל אם יש חובה לציית לאותו חוק, המשיב על שאלה זו". אם כך, מהו מקורה של חובת הציית לחוק, ומהם הציודקים להטלת חובה כזאת? נדגיש, כי שאלה זו אינה מתעוררת, אם ממילא היינו מצייתים לחוק זה, משיקולים אישיים; היא מתעוררת, כאשר אנו מתקוממים כנגד החוק, בין משום שהוא פוגע בנו, בין משום שאינו מובן לנו, ובין מכל סיבה אחרת. אני מציע שלושה נימוקים מרכזיים (שחלק מהם יתפצלו לנימוקי משנה) לחובה לציית לחוק – הנימוק האמוני, הנימוק הרוחני, והנימוק השלטוני. שלושה נימוקים אלה עולים מתוך מעשייה נאה בר' יוחנן בן זכאי, אותה ננתח להלן.

שלושה צידוקים

קיימת בתורה מצווה אחת, שאינה ברורה מיסודה, וכולה מלאת סתירות. זו המצווה המכונה מצוות פרה אדומה. היא כה לא ברורה, עד כי שלמה המלך, החכם מכל אדם, התייאש מלמצוא לה טעם וסיבה, והפטיר: "אמרתי אחכמה, והיא רחוקה ממני". ומה מיוחד בה מאשר באחרות? אפר הפרה האדומה שימש, לאחר שעורבב במים, כמכשיר לטיהור טמאים, בטרם הקרבת הקורבן במקדש.

כל תהליך הכנת המים המטהרים היה מיסטי ולא ברור – יש לשרוף את הפרה על קרבה וכרעיה, ולהוסיף לשריפה עץ ארז, תולעת ואזוב. הכנת המים המטהרים נעשתה על-ידי הכהנים – וכל מי שעסק בכך הפך להיות טמא בעצמו – כיצד מה שאמור לטהר את כל ישראל, מטמא את הכהנים העוסקים בכך? ומדוע דווקא פרה ולא בהמה אחרת? והשאלות עוד רבות.

כאמור, מצווה זו אינה ברורה "בעליל" ועליה התורה אומרת: "זאת חוקת התורה". לא כתוב לגביה "זאת חוקת הפרה", כמו שמוזכר לגבי מצוות אחרות, לדוגמה – הפסח: "זאת חוקת הפסח...". אלא מצויין במפורש: "זאת חוקת התורה" – מקרא זה אומר דרשני.

מעשה בר' יוחנן

ומספר המדרש (שמעוני חקת) כי הגיע גוי לר' יוחנן בן זכאי, ושאל אותו בלגלוג – "הרי אתם, היהודים, אינכם מאמינים בכשפים, ואוסרים על כשפים – אם כך, כיצד אתם מקיימים מצוות פרה אדומה, שכל כולה כשפים?" ומסופר כי ר' יוחנן הסביר לו – "ראה, לא מדובר בכשפים, אלא בסגולה; לכם יש סגולות, וכך גם לנו". לאחר שאותו גוי פנה לדרכו שאלו אותו תלמידיו – "רבנו, זה מה שענית לאותו גוי. ומה אתה משיב לנו?" והשיב להם: כך אמר הבורא: "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, ואין אתה רשאי לעבור עליה". ובמקור אחר מצויין כי התשובה היתה: "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, ואין אתה רשאי להרהר אחריה".

קריאת מעשה קצר זה מעלה שלושה נימוקים למצוות פרה אדומה – נימוקים אלה אינם "פנימיים", במובן שהם מסבירים את המצווה עצמה, אלא "חיצוניים" במובן זה שהם מסבירים מדוע לציית לחוק שאינו ברור ולכאורה מיותר. להלן נסקור את שלושתם, ונראה כי הם רלבנטיים גם לחקיקה אזרחית, ולא רק לחקיקה דתית.

42

09/07/2003

Drshaysegev.com

1 חיים גנז, ציית וסירוב, אנרכיזם פילוסופי וסרבנות פוליטית (הקיבוץ המאוחד, 1996), 21.

הצידוק האמוני, הוא בעיניי חשוב ביותר, במובן זה שיש עניין למדינה שנתניה יצייתו לחוק דווקא בשלו.

ככל שמדובר בפרה אדומה הצידוק האמוני נרמז באותה מעשייה בביטוי: "ואין לך רשות להרהר אחריה" – משמעו כדלקמן: אם התורה מצווה אותך לבצע פעולה מסויימת, הגם שאינה ברורה לך, בצע אותה באמונה שלמה שכך צריך, והדבר טוב ומועיל, שכן מי שציווה אותך (הבורא) ודאי יודע מה ציווה, והוא לא קבע מצווה זו לחינם.

דוגמה לנימוק האמוני נמצא גם במקומות בו אדם מחוייב לסמוך על שיקול דעתו של מישהו אחר, והדוגמה הקלסית לכך הינה הצבא – תארו לכם עת מלחמה, כיתת חיילים שוכבת על גבעה פלונית ונלחמת באוייב המצוי בגבעה אלמונית. המפקד פונה לראובן ומצווה עליו לבצע פעולה מסויימת. ראובן אינו מבין מדוע עליו לבצע פקודה זו. לפניו שתי דרכים – האחת, לשאול את המפקד מדוע עליו לבצע את הפקודה, ואולי אף להתווכח אתו. השניה, לבצע את ההוראה. אולם גם אז, תיתכנה שתי אפשרויות – אפשרות אחת, ראובן יבצע את המטלה משום שהוא חושש מעונש; אפשרות שניה, ראובן יאמר לעצמו – "המפקד שלי ודאי יודע מה הוא עושה, הוא עבר תדריך, הוא מקושר לפיקוד, הוא יודע ומבין דברים שאני אינני רואה ואינני מבין, ולכן אם ציווה עלי לבצע פקודה פלונית, ודאי כך צריך, ואעשה זאת הכי טוב שאוכל". זהו הנימוק (או הצידוק) האמוני – אני סומך על המפקד, ומאמין, שכך צריך להיות.

צידוק זה ראוי גם בחקיקה אזרחית טיפוסית – נימוק לציית לחוק שפוגע בי, ואולי גם אינו מוצדק בעיניי יהיה כדלקמן: ידוע, כי תהליך החקיקה עובר מספר שלבים, ביניהם קריאה ראשונה, דיונים בוועדות למיניהן, לעתים גם שלבים מוקדמים יותר של היוועצות במומחים שונים, לאחר מכן הסתייגויות וקריאה שניה ושלישית. חזקה על המחוקק, כי לא היה מחוקק חוק פלוני, אלמלא היה בו צורך, והיה מועיל, וחזקה על המחוקק שבחן, באמצעות המומחים שלו, את כל האופציות החלופיות, והחוק הנוכחי מגשים את תכליתו, שהינה תכלית חיובית, באופן האופטימלי. יתכן ותכלית זאת תשתנה עם השנים, אולם עתה, לא נותר לנו אלא להאמין, כי למרות שאיננו מבינים זאת, החוק הוא חוק טוב, לתכלית ראוייה, ופוגע במידה שאינה עולה על הנדרש.

גישה זו הינה נקודת המוצא של השופט חשין, בעת פרשנותו דברי חקיקה שונים, כפי שעולה ממספר פסקי דין, למשל קידוחי הצפון, גנז ועוד.

צידוק זה הוא החשוב ביותר והמועיל ביותר, שכן אזרח המאמין שחוק פלוני הוא טוב, שנועד להגשמת תכלית ראוייה, יציית לו וימלא אחריו באופן הטוב והמועיל, ודאי יותר מאשר מי שמציית לו רק מחמת החשש מהעונש.

הצידוק השני לציית לחוקים, או מינהגים שאינם ברורים, הוא הציות הרוחני-מיסטי.

אנשים יהיו מוכנים לבצע פעולות רבות, לעתים קשות, ובדרך כלל בלתי מובנות בעליל, מטעמים מיסטיים. נבהיר את הדברים.

האדם, כידוע, מורכב מחלק פיזי וחלק רוחני. יש כאלה שהמרכיב הפיזי-חומרי דומיננטי אצלם, ויש שהמרכיב הרוחני. לכל בני האדם יש צרכים פיזיים ורוחניים; יש המספק צרכיו הרוחניים על-ידי האזנה למוזיקה, יש הקורא ספרים, יש העוסק בפילוסופיה ועוד. יש כאלה שדי להם בנתונים הטבעיים האופפים אותם, ויש הזקוקים להרחיק נדוד למזרח הרחוק, על-מנת להשביע את הצרכים הרוחניים שלהם.

הצד הרוחני והצד הפיזי של האדם מנוגדים זה לזה. ככל שהצד הרוחני מתחזק, כך אדם תלוי פחות בצד הפיזי, ולהפך. אנשים רוחניים מסוגלים לאכול פחות ולישון פחות מהממוצע, ולהפך. אדם שמגיע להתעלות רוחנית מרגיש פחות כאבים וכוח הסבל שלו מתחזק. רק לפני ימים אחדים פורסם בעיתון סיפורו של אדם המתקיים משך שנים רק על מים ואור שמש. בעינינו, הדבר בלתי נתפס, אולם סוכנות החלל האמריקאית אשרה כי הלה מצוי בפיקוחה מספר חודשים ואוכל לא בא לפיו.

ניתן להגיע להתעלות רוחנית באמצעות כוח הריכוז, אולם לשם כך יש להתאמץ ולהתאמן. על מנת לסייע להתעלות כזאת, מקובל מקדמת דנא, להיעזר בטקסים, פולחנים ומעשים סימליים שונים. אלה מכניסים את האדם לאווירה, המאפשרת לו את ההתעלות לה הוא זקוק.

פרה אדומה, כמשל, על פי נימוק זה, אין בה כשלעצמה מאומה, אלא יש לראות את המכלול כמעין טקס מיסטי בו אדם צריך להיטהר, והיטהרות לא תהא שלמה אם לא ילווה אליה יסוד נפשי של היטהרות וכוונה להיטהר. על כן, כל הטקס, בפני קהל רב, שאדם מגיע לפני הכהן ועובר היטהרות, מסייע לו להיכנס לאוירת היטהרות, שתשפיע על האדם רוחנית, ולפיכך גם פיזית.

על כן, נימוק נוסף לציית לחוק הוא – ככל שמדובר בעניין הקשור לרוחניות (לאו דווקא עניין דתי), המדובר בחוק שאין בו כשלעצמו עניין פיזי, אלא מטרתו לפעול פעולה רוחנית אישית, היא הפעולה המקווה.

צידוק זה נרמז בתשובה של ר' יוחנן לאותו גוי: אמנם אין טעם בפרה אדומה, כל כולה נועדה לסגולה.

הצידוק האמוני לציית לחוק, הוא הצידוק האופטימלי מבחינת המחוקק.

ככל שהנחת היסוד לצידוק האמוני - לפיה ניתן להאמין למחוקק - פוחתת, כך תפחת גם הנכונות לציית לחוק.

הצידוק השלישי והאחרון לחובת הציות לחוק, הוא הרצון, וההבנה, כי ניהול חיים תקינים יתכן אם ורק אם ישררו סדר, ודאות ויציבות. על כן אמר ר' חנינא סגן הכהנים (אבות ג', ב): "הוזה מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו".

על פי נימוק זה, חובת הציות לחוק הינה ערך עליון, שכן אם כולם יצייתו לחוק, גם לחוקים שאינם מקובלים עליהם, ישררו סדר, ודאות ויציבות. אם כל אחד יחליט לעצמו אלו חוקים הוא מקיים ואילו אינו מקיים, תהיה אנרכיה. לדוגמה – לאחר שראובן כרת הסכם עם שמעון, הוא מחליט כי סעיף 12 לחוק החוזים הכללי אינו מקובל עליו.

נימוק זה של יציבות השלטון, כל כך חזק, עד כדי כך שהוא מצדיק להכפיף את האזרחים לחובת הציות לחוק, גם כאשר אין שום צידוק אחר וגם כאשר האזרח יודע, כי מדובר בחוק שאינו טוב.

די היה בנימוק זה כדי שסוקרטס יסרב להימלט מדינו וקיבל עליו את גזר-דין המוות באהבה.

בספר קריטון, סוקרטס מונה עקרונות יסוד מוסריים: עקרון ראשון: בכל הנסיבות אסור לאדם לעשות עוול מרצונו. עיקרון שני: אין לגמול בגרימת רעה על רעה שנעשתה. (העיקרון השני הוא מקרה פרטי של העיקרון הראשון). עיקרון שלישי: יש לקיים ולא להפר את מה שהוסכם בין אדם לחברו. עיקרון רביעי: אדם חייב בכבוד אלה שהולידוהו וגדלוהו, כגון הוריו.

בליל הוצאתו להורג סוקרטס סרב להימלט, תוך שמנה עקרונות אלה ויישם על המקרה שלו: ניתן כנגדו גזר-דין מוות. אין קיום למדינה, שבה לא יהיה תוקף לפסקי-דין. הוא חייב לציית לפסק-הדין, והוא הסכים לו בעצם העובדה, שהוא המשיך לגור במדינה. החוקים והמדינה הולידוהו, גידלו וחייבו אותו, ממש כמו הורים. פרט לכך הוא הסכים לקבל את עונש המוות. על כן הוא לא יכול עתה לברוח ממנו, גם אם מציעים לו לעשות כך.

נימוק זה מצדיק הטלת עונשים על מי שפוגע באינטרסים המוגנים, עליהם באים חוקים אלה להגן. נימוק זה מחייב ציות לחוק על פי עיקרון "הכרת הטוב": המדינה מסייעת לך ומגינה עליך, ולכן עליך לקיים את חוקיה. נימוק זה מצדיק ציות לחוק על פי צידוק האמנה החברתית של רוסו: הציבור הערטילאי הסכים לציית לחוקים, מנימוקים אלה (רוסו, האמנה החברתית). והוא מוצדק גם על פי בעלי גישה אגואיסטית, לפיה חובת הציות לחוק תמנע את מלחמת הכל בכל, כפי שהיא על פי המצב הטבעי (הובס, לוייתן).

הצידוק האמוני מופיע בדבריו של ר' יוחנן באותו סיפור: "ואין לך רשות לעבור עליה": גם אם אין לך צידוק אחר, די בכך שזה חוק, כדי שתחוייב למלא אחריו.

"צידוק" הינו מושג אמביוולנטי; הוא מהווה צידוק, כל עוד הוא מגשים את תכליתו. גם הצידוקים לחובה לציית לחוק הינם ראויים, כל עוד הם מגשימים את תכליתם. "צידוק" משול לאהבה התלויה בדבר – בטל דבר, בטלה אהבה.

הצידוק האמוני לציית לחוק מהווה צידוק, כל עוד יש סיבה להאמין למחוקק, כי מלאכת החקיקה היתה מקצועית, אובייקטיבית וללא פניות, נקייה משיקולים זרים. מקום בו הנחת יסוד זאת נפגמת, אין צידוק אמיתי ואף לא מוסרי, לחייב את האזרח לציית לחוקים אלה.

הצידוק המוסרי-חברתי לציית לחוק קיים, כל עוד החוק עצמו אינו נוגד את הסדר הציבורי, את הוודאות והיציבות לה זקוקה החברה כדי להתקיים, על צידוקי המשנה שלה, כפי שראינו לעיל, ואחרים. כך, למשל, הסובר כי הצידוק לחוק מבוסס על אמנה חברתית, יטען כי חוק פלוני נמצא "מחוץ לבסיס ההסכמה החברתית" (לדוגמה – חוק הכרוך בהתרת אפליה פסולה, אכזריות וכדומה), לפיו לא ניתן לייחס לו, או לאבות אבותיו, הסכמה לציית לחוק כזה.

נשאלת השאלה, אימתי נשלל הצידוק לציית לחוק, באופן המצדיק, מוסרית ומשפטית, להפר אותו, בלא עיגון חוקי אחר (לדוגמה – פסקת ההגבלה). מטבע הדברים, ככל שמדובר במשטר דמוקרטי, צידוק כזה יתקיים רק לעתים רחוקות. ואכן, נקבע כי סירוב פקודה היא מוצדק רק כאשר מתנוסס מעליה "דגל שחור".

נסקור להלן פסיקה חדישה בסוגייה זו.

סרבנות סלקטיבית לשרת בשטחים

בפרשת **זוננשיין**² עלתה סוגיית הסרוב לשרת בשטחים, להבדיל מעצם הסרוב לשרת בצבא כלל. האם ניתן להצדיק סירוב סלקטיבי? דהיינו – האם ניתן להצדיק דרישה לשרת במקום פלוני ולא במקום אלמוני, מטעמי מצפון? השיב על כך הנשיא בשלילה, וזאת ממספר טעמים:

[1] הסרבנות הסלקטיבית רחבת היקף יותר מזו המלאה. יש לה נטייה לגדול ועלולה להיות לה השפעה על שיקולי הביטחון.

[2] היא מעוררת בעוצמה מלאה תחושת אפליה של הבחנה בין דם לדם – יש כאלה שישכנו את חייהם בעוד הסרבנים ייהנו משירות במקום אחר.

[3] הכרה בסרבנות כזאת תרופף את החישובים המחזיקים אותנו כעם. הצבא עלול להפוך לצבא של עממים, המורכבים מיחידות שונות.

2 בג"צ 7622/02 זוננשיין נ' הפצ"ר, מיום 30.12.2002.

סירוב פקודה יהא מוצדק, רק כאשר מתנוסס מעליה "דגל שחור".

הכרה בסרבנות סלקטיבית תרופף את החישובים המחזיקים אותנו כעם

האם יש סיבה לפגיעה בשלטון החוק ועלייה בהיקף תופעת הסרבנות?

ניתן לחשוב על מספר נימוקים לכך, אין מדובר במסקנות אלא בהרהורים גרידא:

[א] מצב הביטחון גורם לעצבנות, למתח, וזה מתבטא לעתים גם בהפרות חוק (בעיקר חוקי התנועה).

[ב] המצב הכלכלי גורם לחוסר ביטחון כלכלי, הצורך לעתים באוכל נפש ובפרנסה מינימלית גורם לאנשים לעבור על חוקי המס, לעתים לגנוב, להפסיק לשלם תשלומים לגורמים שונים, וכדומה.

[ג] הפילוג בעם והעובדה כי מלאכת החקיקה מונעת לעתים משיקולים פוליטיים של קבוצות לחץ, גורמת לתחושה של אפליה.

[ד] העלייה בכוחו של בית-המשפט העליון וגישת הפרשנות התכליתית, המייחסת משקל מועט ללשון החוק ויותר לתכליתו, והמתערבת בעבודת הכנסת, פוגעת במלאכת הכנסת, היא מלאכת החקיקה. ככלל, על פי חוק הכלים השלובים, ככל שכוחו של בית-המשפט עולה, כוחה של הכנסת יורד.

[ה] חוקי היסוד מאפשרים לבטל חוקים של הכנסת, ובמצב המשפטי כיום כל בית-משפט, ואפילו לכאורה בית-משפט לתביעות קטנות, רשאי להתעלם מחוק הנוגד את פסקות ההגבלה. במצב כזה גם אם אדם עובר על החוק, תמיד יוכל לטעון בבית-המשפט כי לחוק אין תוקף; וככל שטענות כאלה תצלחנה, יעודד הדבר נטילת הסיכון של אי ציות לחוק בחסות בית-המשפט.

ככל שזכויות האזרח מקבלות תוקף חוקי חזק יותר, שמשמעו שבית-המשפט יגן על הזכויות כלפי השלטון ויבטל חוקים, יותר אנשים מעזים לדרוש ביטול אותם חוקים, בין מראש ובין בדיעבד. עצם העובדה כי קיימת קונסטלציה המאפשרת זאת, פוגעת בשלטון החוק.

לעניות דעתי, מתן אפשרות לכל בית-משפט לבטל חוקים הינה בעייתית. ועוד בעייתית האפשרות להעלות טענות כאלה כטענות הגנה, בדיעבד. קיומו של מנגנון שיאפשר ביטול חוקים יחזק את שלטון החוק, שכן הוא מותיר לאזרח ברירה לפנות לבית-המשפט ולבטל את החוק, ולא להפר אותו בדלית ברירה. אולם כאמור, על מנת שפסקות ההגבלה יחזקו את שלטון החוק, יש לעשות שימוש מאוד זהיר בסמכות זאת, על-ידי ערכאה עליונה ומוסמכת, וברוב רובם של המקרים מראש בלבד, ולא בדיעבד.

[4] פרקטית, קשה להבחין בין סירוב מצפוני לסירוב מחוסר תום לב.

לנוכח נימוקים אלה, גם אם נאמר, כי המבחן המאפשר פגיעה במצפון יהא מבחן מחמיר, לפיו ניתן לפגוע במצפון של הסרבן המצפוני (המלא או הסלקטיבי) רק אם קיימת ודאות קרובה של פגיעה ממשית באינטרס הציבור, הרי גם על בסיס אמת מידה מחמירה זו עולה, כי במצב הקיים היום בישראל אין לאפשר סרבנות על בסיס סלקטיבי.

אם נשים לב לנימוקיו של הנשיא, יושרו העקרונות והצידוקים לציות לחוק, כפי שנמנו לעיל - השפעה על שיקולי ביטחון תפגע בסדר והיציבות; הפלייה חותרת תחת האמנה החברתית; שיסוע החברה ופילוגה אף הוא יפגע בשיקולים אלה, של סדר ודאות ויציבות. על כן, לא היה מנוס מדחיית העתירה.

סרבנות זכויות יסוד

סוגייה שונה ומעניינת היא, האם ועד כמה ניתן להגן על מי שמסרב לציות לחוק, באיצטלא של זכויות יסוד. פסק-דין מעניין ניתן לאחרונה בעניין סרבן כפייתי לשלם עבור שימוש במים.

כידוע, כעיקרון אסור לנתק מים למי שלא שילם בעבורם. ניתן לתבוע אותו ולדרוש את התשלום בכל דרך אחרת מלבד ניתוק המים. סעיף 3 לחוק המים, תשי"ט-1959, קובע את זכותו של כל פרט לקבל מים ולהשתמש בהם. מים הינם מצרך חיוני, בלעדיהם לא ייתכנו חיים, ואסור כי מחמת שיקול כלכלי לא יסופקו מים למי שזקוק להם.

נשאלת השאלה, מה יהיה הדין כאשר אדם אינו משלם עבור המים, לא מכיוון שאין לו, אלא מכל סיבה אחרת - האם יוכל, למרות סירובו, לעמוד על זכותו לקבל מים?

שאלה זו הגיעה לבית-המשפט העליון בעניין לוי³. המשיב ומשפחתו המסועפת עושים שימוש במים משך שנים בלא לשלם בעבורם, והנטל נופל על יתר חברי המושב. בית-המשפט המחוזי קבע, כי חובת אספקת המים נובעת מכך שהמערערת הינה רשות ציבורית. לכן, המערערת אינה רשאית לנתק לצמיתות את המים מחמת סרבנות תשלום.

בית-המשפט העליון קבע, כי ככלל מים מסופקים כנגד תשלום. המערערת מסכימה לספק מים תמורת תשלום. האם היא חייבת לספק מים גם שלא כנגד תשלום? יש לקחת בחשבון, שהמשיב עושה שימוש במים לא רק לצורך אוכל נפש אלא גם לצורך עבודתו ומסחרו. בית-המשפט קיבל את הערעור, הותיר את השאלה העקרונית בצריך עיון, לאור הצהרת המערער, כי לא ינתק את המים לצמיתות, אלא יפתח אותם בכל 24 שעות למשך שעותיים.

3 ע"א 7262/00 פוריה כפר עבודה נ' יפת לוי, 4.4.2002.

מתן אפשרות לכל
בית-משפט לבטל
חוקים הינה
בעייתית. ועוד
בעייתית
האפשרות
להעלות טענות
כאלה כטענות
הגנה, בדיעבד.